

МОВНА, МОВЛЕННЄВА Й СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНЦІЇ БІЛІНГВА ЯК ФАКТОРИ ПРОСОДИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ

Оволодіння іноземною мовою нерозривно пов'язане з вивченням соціокультурного контексту її вживання і являє собою процес формування системи іншомовних знань, умінь і навичок, які становлять комунікативну, мовну й соціокультурну компетенції білінгва. Тому адекватність сприйнятого й коректність породжуваного ним іншомовного висловлювання і його відповідність соціокультурному контексту залежить від рівня сформованості комунікативної (КК), мовної і соціокультурної (СКК) компетенцій і їх співвідношення у свідомості й мовленні двомовного індивіда. Відтак, ми маємо на меті з'ясувати, яким чином зазначені типи компетенції актуалізуються у мовленні білінгва і як вони впливають на прояв просодичної інтерференції у породжуваному і сприйнятому ним іншомовному дискурсі.

Базовим поняттям у триаді “комунікативна → мовна → соціокультурна компетенції” є, на нашу думку, *мовна компетенція* (МК), яку ми розглядаємо як знання конвергентних і дивергентних ознак контактуючих мовних, зокрема, просодичних, систем та правил варіантного й інваріантного вживання просодичних одиниць у процесі комунікації. Отже, інтенсивність прояву інтерференції на всіх мовних рівнях, у тому числі й просодичному залежить від рівня мовної компетенції білінгва. У зв'язку з цим, доцільним убачається визначення рівня мовної компетенції білінгва за кількісними і якісними показниками, що дає можливість встановлювати нормативність і коректність просодичної реалізації ним іншомовного висловлювання відповідно до мети та ситуації спілкування. При цьому, кількісні показники свідчать також про сформованість умінь і навичок уживання просодичних одиниць у комунікативній практиці мовця.

У свою чергу, під *комунікативною компетенцією* (КК) розуміємо здатність білінгва втілювати здобуті знання про особливості ситуативної доцільності використання просодичних систем контактуючих мов. На рівні володіння знаннями й уміннями інтонаційного оформлення іншомовного мовлення відповідно виокремлюємо *ментальну просодичну репрезентацію* норм коректної організації мовлення, пов'язану з когнітивним функціонуванням одиниць контактуючих просодичних систем, що передбачає здатність мовця до конвергентного й дивергентного мислення. Ця здатність допомагає білінгву абстрагуватися від рідної мовної картини світу і розмежовувати у своїй свідомості просодичні одиниці контактуючих мовних систем.

Разом з тим, знання мовцем комунікативних ситуацій вживання просодичних моделей (тобто їхнє *ситуативне функціонування*) сприяє автоматизованій реалізації їх у мовленні, а, відтак, й адекватному сприйняттю смислу висловлювання слухачем.

Урахування потребує і той факт, що комунікативна і мовна компетенції індивіда формуються під впливом соціокультурного середовища і відображаються, за твердженням Цурікової Л.В. [Цурікова, 2006: 12], у свідомості мовця у вигляді культурно детермінованих когнітивних лінгвокомунікативних моделей і норм їх актуалізації, що й становить його *соціокультурну компетенцію* (СКК), яка являє собою знання соціокультурного контексту актуалізації мовної й комунікативної компетенцій і формується паралельно до них як їх фонові знання. З іншого боку, соціокультурна компетенція може розглядатися як результат сформованості й інтегрованого функціонування мовної й комунікативної компетенцій білінгва. Таким чином, наявність згаданих трьох компетенцій у двомовного індивіда свідчить про його загальну іншомовну компетенцію.

У цьому зв'язку процес формування іншомовної компетенції, який передбачає формування нової мовної і культурної норм, значною мірою ускладнюється конфронтацією первинної і вторинної мовних картин світу у свідомості мовця, що виявляється у явищі інтерференції рідної мови і культури. Це означає, що формування іншомовної компетенції

білінгва та зв'язок реальної дійсності з її іншомовними відповідниками здійснюється через посередництво рідної мови і культури, зокрема на початковому етапі вивчення іноземної мови в умовах змішаного білінгвізму і низького рівня акультурації мовної особистості.

Відтак, на шляху пошуку нової картини світу релевантної мові, що вивчається, у свідомості білінгва утворюється апроксимована система, що є проміжним кодом на рівні внутрішнього мовлення й інтелекту індивіда. Звідси випливає, що процес формування іншомовної компетенції і процес адаптації білінгва у новому мовно-культурному просторі супроводжується не лише зміною мовного коду, але й переорієнтацією соціокультурних норм, перебудовою способу мислення і мовної картини світу [Тер-Мінасова, 2004: 57]. З огляду на складність цього явища, важливого значення у цьому плані набувають такі допоміжні фактори процесу засвоєння вторинної мови і культури як когнітивна гнучкість білінгва, яка сприяє усвідомленій диференціації і забезпеченню комунікативної коректності вживання просодичних моделей іноземної мови у різних соціокультурних контекстах, та його мовне чуття, яке являє собою сформований механізм самоконтролю і самооцінки коректності просодичного оформлення іншомовного висловлювання.

Під час породження мовлення мовне чуття проявляється в упевненості двомовного індивіда у правильності вибраного ним способу просодичного оформлення іншомовного висловлювання і, у разі необхідності, в його самокорекції. У процесі сприйняття мовлення мовне чуття виражається в одночасній ідентифікації і критичній оцінці ступеня релевантності обраної просодичної моделі соціокультурній ситуації мовлення.

Звідси стає зрозуміло, що процес формування іншомовної компетенції білінгва залежить від механізмів мовного чуття і когнітивної гнучкості, тоді як функціональна природа цієї тріади (“комунікативна → мовна → соціокультурна компетенції”) корелює з комунікативно-пізнавальною діяльністю індивіда, способами вираження його світогляду та адаптацією й асиміляцією в іншомовному культурному просторі. Таким чином, мовну поведінку двомовної особистості доцільно досліджувати у чотирьох аспектах – власне лінгвістичному, психолінгвістичному, лінгвокогнітивному й соціокультурному.

Відтак, у власне лінгвістичному плані іншомовну компетенцію білінгва в першу чергу становлять його знання, уміння й навички просодичного оформлення іншомовного висловлювання у різних комунікативних ситуаціях та мовленнєвих актах. Показниками володіння іноземною мовою у цьому випадку можуть бути наявність або відсутність просодичної інтерференції з боку первинної просодичної системи і продуктивність іншомовного мовлення білінгва [Шумарова, 2000: 15].

У свою чергу, психолінгвістична природа іншомовної компетенції, дозволяє розглянути двомовного індивіда як мовну особистість, якій властивий певний тип мовної свідомості, форми якої змінюються під час переключення мовних кодів. У цьому зв'язку індивідуальна мовленнєва діяльність характеризується, зазвичай, різним ступенем автоматизму мовних та комунікативних умінь і навичок, що визначають якість мовної поведінки мовця. До цих умінь і навичок слід відносити: (1) уміння й навички, пов'язані зі сприйняттям просодичного оформлення усного іншомовного мовлення та (2) уміння і навички, пов'язані з просодичним оформленням породжуваного усного іншомовного мовлення білінгвом.

Разом з тим, сформованість у білінгва мовних і комунікативних умінь і навичок ще не свідчить про сформованість у нього іншомовної компетенції. Основним показником у цьому плані є, на нашу думку, сформованість системи мовно-комунікативних і соціокультурних знань, що становлять лінгвокогнітивну сутність іншомовної компетенції індивіда і функціонують на рівні мовного мислення і внутрішнього мовлення. У цьому контексті ознакою сформованості іншомовної компетенції двомовного індивіда виступає єдність і фіксованість у його пам'яті усіх зазначених вище видів компетенції та їхнє активне усвідомлене й варіативне використання в іншомовному спілкуванні. Стабільність зв'язку між цими компетенціями у процесі вивчення іноземної мови і культури досягається тоді, коли вони переходять з короткотривалої у довготривалу пам'ять і закріплюються у мовній свідомості мовця [Singer, 1990: 9-10], проявляючись на рівні соціокультурної компетенції, яка довершує процес формування іншомовної компетенції білінгва.

Отже, іншомовна компетенція білінгва становить сукупність синхронно взаємодіючих

мовної, комунікативної й соціокультурної компетенцій, уможлиблюючи повну акультурацію білінгва шляхом його мовної, психолінгвістичної, лінгвокогнітивної та соціокультурної асиміляції в іншомовному середовищі і вираження ним своєї ідентичності засобами вторинних мовної і культурної систем на рівні із засобами первинних систем. У такому випадку можна стверджувати, що двомовна особистість не лише вільно володіє двома мовами, але й системою координат первинної і вторинної культур, а, отже, стає бікультурною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – 2-е издание, доработанное. – М.: Изд-во МГУ, 2004. – 352 с.
2. Цурикова Л.В. Межкультурное взаимодействие с позиции когнитивно-дискурсивного подхода // Вопросы когнитивной лингвистики. Вып. 1. – М., 2006. С. 5-15.
3. Шумарова Н.П. Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму: Монографія. – К.: КДЛУ, 2000. – 283 с.
4. Singer M. Psychology of Language: an Introduction to Sentence and Discourse Process. – Hillsdale, New Jersey, Hove, London: Lawrence Erlbaum Associates Publishes, 1990. – 308 p.